

Оксана НАХЛІК

*кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник
старший науковий співробітник
Державної установи «Інститут Івана Франка НАН України»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2029-8874>
e-mail: nakhlik.O@nas.gov.ua*

ЛІТЕРАТУРНА СИЛЬВЕТКА ПЕТРА МАРЦЕНЮКА

Розглянуто життєвий шлях і творчість волинського журналіста й поета Петра Марценюка (1923–1999) за матеріалами доповненого видання книжки «Прожите й пережите» (Луцьк, 2024), яка містить його вірші та спогади, фотокопії документів, а також спогади про нього його колег (упорядниця – донька Лариса Петрівна Павленко, відома мовознавиця). Простежено драматичну долю сина хлібороба, якого під час колективізації 1928–1933 рр. за відмову вступати до колгоспу вислали на Сибір, де він пропав. Петра Марценюка 1949 р., незважаючи на те, що був фронтовиком, мав бойові нагороди, звинуватили в «націоналізмі» й заслали на Колиму, звільнили 1956 р. на початку хрущовської відлиги. Зазначено, що він закінчив заочно факультет журналістики Львівського державного університету ім. І. Франка і працював кореспондентом у Луцьку, друкувався в обласній та республіканській пресі, видав книжки нарисів.

Охарактеризовано віршову спадщину П. Марценюка. Зауважено, що її найцінніший пласт становлять автобіографічні вірші, написані, зокрема, в колимських таборах (розділ «Колимські послання»). Констатовано, що сповідальні поезії звернуті до матері, дружини, доньки, сестри, племінників, друга. Відзначено, що П. Марценюк писав також лірику календарно-пейзажну (весняні, осінні та зимові образки) і календарно-святкову (на Різдво Христове, Водохреще, Новий рік, про Коляду). Констатовано, що його поезія наскрізь пройнята національним патріотизмом і колоритом. Привернуто увагу до його вірша «Українські Фермопіли», присвяченого героям Крут. Доведено, що майстерними й дотепними є гумористичні та сатиричні вірші на моральні теми, пізнавально-виховні, динамічні вірші для дітей. Виснувано, що попри тяжку долю замолоду П. Марценюк згодом був щасливий як сім'янин, творив життєствердну поезію.

Ключові слова: Петро Марценюк, автобіографічна, пейзажна, різдвяна лірика, вірші для дітей, нариси, сталінські репресії, колимські табори.

«Ця книга, – читаємо в анотації, – запізніла данина пам'яті, вдячності, пошани мудрій і добрій Людині з чутливим і зболеним серцем, незабутньому батькові» (Марценюк, 2024). Людині, життєвий шлях якої – виразна ілюстрація драматичної, із вкрапленнями абсурду історії України ХХ ст.

Мета статті – розглянути життєвий шлях і творчість журналіста й поета Петра Марценюка за матеріалами доповненого видання книжки «Прожите й пережите», яка містить його вірші та спогади, фотокопії документів, а також спогади про нього його колег – журналістів та письменників: Олени Лівіцької, Анатолія Дімарова, Євгена

Хотимчука, Володимира Лиса, Віктора Вербича, Феодосія Мандзюка, Валентини Штинько, Леоніда Лагановського.

Петро Марценюк народився 25 грудня 1923 р. у с. Качанівці Хмельницького р-ну Вінницької обл. у хліборобській родині. Під час колективізації 1928–1933 рр. батька за відмову вступати до колгоспу вислали на Сибір, де він і пропав.

«Важко й сказати, чи була взагалі в мене молодість у звичному розумінні цього слова, – згірчено роздумував П. Марценюк у спогадах “З висоти прожитих літ”. – Закінчення школи-десятирічки в мене збіглося, як і в моїх ровесників, з початком війни» (Марценюк, 2024, с. 104). Мріяв вступити до Українського інституту журналістики (діяв у Харкові в 1926–1941 рр.). Натомість опинився у Томському артилерійському училищі. У 1942 р. уже воював – рядовим артилеристом. Брав участь у воєнних операціях під Харковом, на Ізюмо-Барвенському напрямку. Того-таки року, під час німецько-нацистського наступу, стрілецький полк, у якому він служив, був розбитий. Петро Марценюк, разом зі вцілілими товаришами, потрапив у полон. Однак зумів утекти з концтабору. Довше місяця добирався із російського м. Міллерова Ростовської обл. до рідної Качанівки. Після її звільнення від нацистів у березні 1944 р. повернувся на фронт. А в липні того ж року під час Львівсько-Сандомирської наступальної операції у щойно звільненому с. Вулька Шельмівська зустрів Любов. «Як зараз пам’ятаю, – увічнив П. Марценюк у спогадах “Миля, кохана, незабутня”, – того недільного ранку поріг стодоли [де “на застеленій плащ-наметами соломі” (Марценюк, 2024, с. 113) одужували поранені бійці – О. Н.] переступило юне дівча, тримаючи в руках велику ринку, наповнену паруючими варениками з вишнями.

– Їжте, хлопці, і здорові будьте, – запросила. – Я підглядала за вашим кухарем, він чомусь такої страви не готує для вас.

...А потім були листи, – продовжив милий спогад Петро Михайлович, – які носила польова пошта у двох напрямках – між маленьким волинським селом і багатьма населеними пунктами Польщі, Німеччини, Чехословаччини, де проходив на завершальному етапі війни наш Перший Український фронт» (Марценюк, 2024, с. 114).

По війні закохані одружилися, оселилися в Луцьку. Проте разом прожити судилося лише три роки. У 1949 р., під час сталінських репресій, за сфабрикованим звинуваченням у «націоналізмі» «куркульського сина» П. Марценюка (на той час уже літературного працівника газети «Радянська Волинь») заслали в табори. Не допомогли ні фронтове минуле, ні бойові нагороди. Врятувала хрущовська відлига: замість 25 років відбув майже 7. «Зі зняттям судимості та поразки в правах» (довідка, Марценюк, 2024, с. 148) повернувся до дружини Люби-Любоньки-Любки, донечки Лариси-Лесі-Лесюні та в редакцію «Радянської Волині» (від 1992 р. – «Волинь», тепер – «Волинь-нова»).

Заочно закінчив факультет журналістики Львівського державного університету ім. І. Франка. «Але минуле важким тягарем висіло над ним усе життя, – зауважив колега Петра Марценюка Феодосій Мандзюк, журналіст, письменник. – Він не міг зробити кар’єру ..., бо був ... безпартійним. Але добросовісно і наполегливо більше сорока років трудився кореспондентом у відділі сільського господарства. Він навіть гордився цим, бо вважав, що посада кореспондента – найпочесніша у журналістиці» (Мандзюк, 2024, с. 137).

Від 1960 р. П. Марценюк – член Спілки журналістів України. Його нариси, публіцистичні статті, інтерв’ю опубліковані в колективних збірниках (зокрема, «Волею народу» – 1975, «Ми – волинські журналісти» – 1987, 1999), обласній та республіканській пресі у 1950–1990-х роках. Вийшли друком також книжки нарисів «Кортеліси»,

«Невгасима пам'ять», «Зустріч на 25-му меридіані» (у співавторстві з Борисом Сидоренком, 1966), «Волинь» (у співавторстві з Павлом Гвоздецьким).

Однак 1989 р. цей талановитий, мужній, цілеспрямований і працьовитий чоловік затужив. «Наша мама, – читаємо у “Слові про батька” Лариси Павленко (Марценюк), – пішла з життя на десять літ раніше від нього. І нам [рідним і близьким – *О. Н.*] здавалося, що він більше і не жив, бо не було поруч його любові – дружини Люби» (Павленко, 2024, с. 3). А 8 листопада 1999 р. зупинилося і його серце. Обоє поховані в Луцьку.

Та залишилися живими в пам'яті тих, кому вони дорогі. Зберігся домашній архів Петра Марценюка, який так і «просився» до оприлюднення, бо в ньому, як у знаній пісні на слова Богдана Стельмаха, задокументована, завіршована «Отака історія рідного народу».

«Думка про видання батькової збірки віршів у родині з'явилася давно, – розкрив “секрет” давній приятель Марценюкової родини Феодосій Мандзюк, – але дочки Лариса і Наталія все ж вагалися. А як би це сприйняв він? – ставили собі запитання. Мені, як видавцеві, вдалося все-таки переконати, що в наш час Петро Михайлович був би не проти видати свою поетичну книжку. Поезії зібрав у рукописах, газетних вирізках, набрав на комп'ютері і підготував до видання внук Андрій Черниш. Теплу, задушевну передмову написала дочка, кандидат філологічних наук, професор кафедри історії та культури української мови Волинського національного університету Лариса Павленко. І ось наприкінці минулого року у видавництві “Волинянин” книжка побачила світ» (Мандзюк, 2024, с. 135). Уточню: йдеться про видання 2011 р. Нова книжка, під такою ж назвою, але доповнена, в іншому художньому оформленні й уже в палітурці, вийшла у видавництві «Волиньполіграф» через 13 років (Марценюк, 2024).

Віршова спадщина Петра Марценюка упорядкована згідно зі світосприйняттям доньки Лариси: «Найвиразніший спогад мого раннього школярського дитинства – худий чоловік з виразними, здається, на ціле обличчя очима і з невеликою фанерною валізою в руках. Він прийшов звідти, звідки спочатку приходили його листи до мами і персонально до мене, часом віршовані, а часом з невеличкими мальованими кольоровими олівцями картинками ... Так уже назавсім увійшов у моє життя Батько – Петро Михайлович Марценюк, якого пізнавала з тих пір і до кінця його земного життя» («Слово про батька») (Павленко, 2024, с. 3).

Отож перший розділ – «Колимські послання». Щоправда, відкриває збірку хронологічно пізніший автобіографічний вірш «Самому собі» – дещо іронічний погляд на багаторічний пройдений шлях, своєрідний підсумок:

Невже, Петре, Ксеньчин сину,
Ряст топтати досить?
Серце нітрогліцерину
Все частіше просить...

Поет перелічив усі страдницькі етапи, всіх крадіїв сили: «Голод-холод до знемоги», «Біль сирітства», «Фронтівих доріг тривоги», «Повоєнні біди», «Жах німецького полону./ Страхіття ГУЛАГу», «Табори колимські дальні», «Костеринові копальні», «Уранові шахти». Настроєвою антитезою звучить самоствердне, націєцентричне:

Бив у вічі шквал шалений,
Тряс мене, як грушу,
Та не витрусив із мене
Українську душу! (Марценюк, 2024, с. 4).

Які ж були переживання сучасника 1950–1955 рр., який проживав «дні жорстокі і суворі» (Марценюк, 2024, с. 5) (мимовільний перегук із Ольжичевим «Доба жорстока, як вовчиця») абсурдного чужинського заслання?

У російській Колимі П. Марценюк мріяв про «далеку милу Коломию» (протиставлення чужини й Батьківщини на основі суголосся топонімів), затишне сімейне «гніздечко» (Марценюк, 2024, с. 5), про «мир і спокій» (Марценюк, 2024, с. 6).

Сина боліли «муки» «старенької» матері, «сизокрилої пташки», змушеної носити йому тюремні передачі. Карався, мучився, але не кався:

Де слів візьму перепросити маму?
Простіть, що вашу старість засмутив,
Що я в її сумну оправив раму,
А спокій ваш украв і загубив.

Якби я знав, що неня, бідолашна,
Колись за мною стільки сліз пролле,
Що все так буде гірко, тяжко, страшно,
Я все одно зробив би так, як є.

Я б все одно обрав собі на долю,
На цілий вік найтяжчу із доріг.
Простіть мені, що полюбивши волю,
В тюрму пішов – інакше я не міг («Матері» (Марценюк, 2024, с. 6–7)).

Вірш «Три вітри» (Марценюк, 2024, с. 13), адресований матері, насичений різноманітними образно-настрійними контрастами:

Трьом вітрам вклоняється береза
На розпутті вінницьких доріг.
Знову сняться побужанські плеса,
Виджу дому отчого поріг.

Зажурилась у розлуці мати
(Споришем покрився сина слід),
Плаче-тужить на причілку хати,
Руки простягаючи на схід.

...

Тяжко, мамо... Серце моє спить.
На дротів колючім павутинні
Іній, мов підстрілений, висить.

Сірих зон заплутані мережі
(Я про них окремо розповім).
Височать примарні вишки-вежі
На зловіснім фоні віковім.

Чи ж на те гойдала ти колиску,
Мріяла про щастя і талан,
Щоб за сином в автоматнім диску
Смерть носив якийся бусурман.

У монологах до найріднішої молодий муж не соромився проявитися маленьким ображеним хлопчиком, який потребує її присутності, захисту:

Чужі мене скривдили люди,
В далекі забрали світи.
Не хтів би я більше нікуди
Від рідної мами іти.

Але тут же перетворювався на стійкого дорослого, який попри тугу згадував – і вірив:

Душа переповнена сумом.
Та ворог не чує плачу.
Сиджу я і думаю думу,
І в думці додому лечу.

Мамусю, далека мамусю,
Хоч снігом мій шлях занесло,
Я ще все одно повернуся
До вас у подільське село («Я б з вітром побратався» (Марценюк, 2024, с. 9)).

Вірш «Донечці», написаний 18 липня 1950 р., – це також суцільні контрасти: «дно», «чорна безодня» тюрми, «зло», «горе глибоке./ Як провалля» і «теплі думи» люблячого чоловіка і тата про «чудесну свою, незабуту,/ Нерозлюблену, милу Волинь», «І зволожені очі дружини./ І малесеньку доню свою»:

Дні летять, і ніяк не вернуся
До коханої донечки я.
По цей час ти чекаєш татуся,
Злотоцінна дитинко моя.

Я терпіння подвою, потрою,
Недарма ж бо мене ти все ждеш.
Не натішився ще я тобою
І твоєю мамусею теж (Марценюк, 2024, с. 7).

Вільний духом в'язень жив вірою: «Знаю я, що розлука ця згине» («Донечці» (Марценюк, 2024, с. 8)). Донечці присвячені також ліричні мініатюри «Привітання» (Марценюк, 2024, с. 12), «Лесі» (Марценюк, 2024, с. 12–13).

Не забував поет і про сестру, племінників:

Вісім років ми, Катрусю, разом
Не стрічаєм в Качанівці свят.
Скільки світа за цей час облавив
Твій безпутний безталанний брат!

Кращі дні він у розлуці губить,
Але, знай, що скрізь і повсякчас
І в снігах тебе і маму любить,
І в Сибіру молиться за вас («Сестрі Катерині» (Марценюк, 2024, с. 9));

Живіть щасливо, любі діти,
Як тії квіти навесні.
Хотів би знов я вас зустріти
В подільській милій стороні («Племінникам» (Марценюк, 2024, с. 10)).

Тим, кого любив найдужче, присвячував вірші, як ось «найдорожчому другові Василеві»; «тугу важку» «пересилював» «Диким вереском-зойком вірша» («Експромт» (Марценюк, 2024, с. 10)).

Як і Тарас Шевченко на засланні (згадаймо вірш «І знов мені не привезла/ Нічого почта з України...»), Петро Марценюк гостро потребував вісточок од рідних, дорогих. Ці вісточки слугували йому вкрай важливим емоційним підживленням. А коли очікувані листи не приходили, це викликало розчарування, скарги, сумні здогади, навіть претензії. Завіршуючи їх, поет наче прикликав бодай якісь листовні вістки з рідного краю. Ними сподівався підсилити свою довготерпеливість:

Вчора ввечері радість світилась –
Пошта сипала рясно листи,
Лиш одному мені полінилась
Хоч маленький привіт принести.
Чи від мене усі відхилились
В дорогому, як мрія, краю,
Чи в дорозі листи заблудились,
Загубили розраду мою?

...
Хоч би вітер приніс мені вістку
З побужанського мого села.
Застогни на причілку барака,
Заридай, вітровію, вночі.
Чорним вороном, круком закрюкай,
Як не спокій – тривогу примчи!
Тільки чорне розвій отупіння.
Не дай скніти в чаду, в тумані,
Бо вже мого осталося терпіння
В серці-пляшечці трошки на дні («Експромт» (Марценюк, 2024, с. 11)).

Особливо зворушливим є послання до коханої дружини під назвою «Тобі», що складається із двох полярно настроєвих частин: висловлення віри в їхню майбутню зустріч, але й допускання можливої загибелі в «колимському безгомінні». Та в обох випадках моральна позиція ліричного героя – незмінна:

Я вірю, що дорогою крутою
Пройду і серце чистим пронесу (Марценюк, 2024, с. 11);

Прости за те, що вже мене не стало
І серед жалю сил не розгуби,
Коханням, що до мене зберігала,
Подвійно нашу доню полюби (Марценюк, 2024, с. 11).

Окрім особистісних людських взаємин, П. Марценюк ґрунтувався на історичному українському контексті, шукав у ньому суголосного («Монологи Кармелюка»: Марценюк, 2024, с. 14–16), наснажувався «Краю рідного милими видіннями»:

Ми не перші в журбі на чужині
І наругу відчули, і зло.
У чужій Кос-Аральській пустині¹
Нам нітрохи не легше було.
Естафету священної справи
Знов у брата підхоплює брат.
Рідний краю, не треба нам слави,
Але силу помнож нам стократ («Роздум» (Марценюк, 2024, с. 14)).

У тодішнього Петра Марценюка «зло» асоціювалося передусім із культом «земного “бога” Сталіна» («Спогад» (Марценюк, 2024, с. 16)).

Полегшено зітхаємо, «переживши» заслання, читаючи вірші другого розділу «Повернення». Тобто, повернення до людського, людяного життя: коханої і вірної дружини («Ранок» (Марценюк, 2024, с. 19), «Пісня для Тебе» (Марценюк, 2024, с. 19–20), «Зірка висока...» (Марценюк, 2024, с. 21), «Волиця» (Марценюк, 2024, с. 21–22), «Вересневий вітер над черешнями...» (Марценюк, 2024, с. 23)), улюблених журналістських доріг («У відрядженні»: Марценюк, 2024, с. 18), краю, який після одруження поета з волинянкою став рідним («Волинь» (Марценюк, 2024, с. 18–19)).

Влучні назви наступних розділів свідчать про багатогранність поетичних захоплень П. Марценюка. Емоційно реагуючи на повсякдення, віршував багато, з різних нагод. Складається враження, що буквально мислив ритмікою і римами.

Петрові Марценюку легко вдавалися навіть «замовні» вірші. Його колега журналіст, письменник Володимир Лис згадував: «Регулярно, на тодішні свята чи перед ними з’являвся в газеті його твір. Він казав, що до цього спонукає, буквально доручає писати редактор. Але з’являлися іноді поезії й інші – ліричні, пейзажні замальовки. Та навіть у тих “датських” віршах були не просто декларації, “відбувальщина”, а щось чисто людяне, таке, що наче оживляло самі дати й свята. Якось Петро Михайлович признався, що найбільше любить писати такі вірші до Нового року, 8 Березня, Дня Перемоги і до Дня працівників сільського господарства. У них проступала його душа» (Лис, 2024, с. 129–130).

У розділі «Навстріч вітрам» зібрані вірші про трударів (учителів, хліборобів, стельмахів, лісорубів, волинських «цілинників», шахтарів, будівельників), у розділі «Погожий день в моїм краю» – замилювання «Рідними обр’яями». Із цим розділом перерегукувався розділ «І барв, і звуків світ», що містить лірику календарно-пейзажну (весняні, осінні та зимові образки) і календарно-святкову (на Різдво Христове, Водохреще, Новий рік, про Коляду). Легке поетичне перо віднаходило свіжі образи, завдяки яким у читацькій уяві поставали зрими, відчутні замальовки:

¹ Казахський острів в Аральському морі, теперішня назва Косарал – одне з місць Шевченкового заслання.

Замело, закуріло, засніжило,
Лебединого пуху навішало –
Ні доріжки, ні стежки нема.
І уже не в одному лиш спомині –
В казці гаю, в морозному пломені –
На Полісся примчала зима
(«Замело, закуріло, засніжило...» (Марценюк, 2024, с. 73));

Молода доріжка стелиться,
Ще неходжена, нова.
Шелестить в степу метелиця,
На сопілці виграва,
Хто то йде полями чистими,
Табунець пісень жене!
Скоро зорями огнистими
Свято дивно спалахне.
Скоро Новий рік народиться,
Дзвін-луна піде кругом.
Як здавен в народі водиться,
Зустрічаймо ми його
(«Щоб нам житечко родилося...» (Марценюк, 2024, с. 75–76)).

Водночас у вітальних віршах П. Марценюка, попри щиру радість, звучало передчуття й попередження про неминучу боротьбу проти зла:

В усякі епохи Пілати були,
Цар-Іродів теж вистачало
(«Вертається велич святинь» (Марценюк, 2024, с. 74));

За звичаєм мудрим нашого народу,
Щоб стояти міцно у борні зі злом,
Поспішаєм брати чудодійну [Йорданську. – *О. Н.*] воду,
Ту, що освятили золотим хрестом
(«Ой радуйся, земле...» (Марценюк, 2024, с. 75)).

У цих-таки віршах, як і в згаданому вище «Самому собі», – відгомін абсурдних подій, що їх довелося пережити:

Які без куті ті зимові свята!
Пшениця ж була не завсіди –
Не раз вимітали її дочиста
З комори похмурі комбіди
(«Вертається велич святинь» (Марценюк, 2024, с. 74));

Столи накриваймо, як здавна ведеться,
На покуті ставмо повнозерний сніп.
Хай в ці дні врочисті легко нам зітхнеться,
Солодко їдяться і кутя, і хліб.

Щоб зажура-туга не стискала груди,
Щоб на щось розжитись краще ми змогли.
А якщо відверто, то коли ми, люди
Дорогі й хороші, в розкошах жили?

Може, як у безвість мчали ешелони,
Везучи найкращих із господарів
Вдалину (на гибель на сибірських гонах)
Від осиротілих луків і полів?

Чи як умивалися солоним потом
За пустопорожні голі трудовні,
Чи коли мільйони за колючим дротом
Прокладали «траси в далі осяйні»?

(«Колядуймо, браття» (Марценюк, 2024, с. 76)).

Та неодмінно чи не всі Марценюкові вірші завершувалися на урочистій, життєствердній, навіть ідеалістичній ноті:

Великої Правди святим торжеством
Народ наш гордиться буде.
Тож будьмо здорові з Христовим Різдвом,
Землі української люди!

(«Вертається велич святинь» (Марценюк, 2024, с. 74));

Але де б узяти нам таке кропило,
Щоб, скропивши обшир цілого життя,
Вигнати із нього всю нечисту силу
І щоб не було їй більше вороття

(«Ой радуйся, земле...» (Марценюк, 2024, с. 75)).

На щастя, П. Марценюк дочекався часів, коли зміг висловити свої переконання вільно:

Від усього злого, милосердний Боже,
Україну нашу рідну захисти.
Колядуймо, браття, хай нам допоможе
В цім Пречиста Діва і Господь святий!

(«Колядуймо, браття» (Марценюк, 2024, с. 77)).

Твори ліричного сьомого розділу «Бентежний погляд» присвячені одвічним людським почуттям. «У нашій родині, – відзначила характерну батькову рису донька Лариса, – він назавжди залишився високим еталоном ставлення до жінки – до матері, до дружини» (Павленко, 2024, с. 3).

А ось вірші про Другу світову війну (розділ «Вкарбовані у час»), на жаль, особливо актуальні нині. І зовсім по-сучасному звучить потужне Марценюкове «Ні!»:

Війна чи мир, життя чи смерть –
 А третього нема й не буде,
 Тривогою набиті вщерть,
 Людей труда і честі груди.

Довкіл вирує правди гнів:
 Землі не бути спопелілій!
 Відлунює могутнє: «Ні!» –
 Розгнузданому божевіллю («Ні!») (Марценюк, 2024, с. 61).

«Особливо чутливий до добра і добрих людей, ненавидів брехню і підлість, не міг і не вмів змовчати, ніколи не кривив душею», – свідчила Л. Павленко (Марценюк, 2024; Павленко, 2024, с. 3). Це виявне й у його поезії. Зокрема, вірш «Українські Фермопіли» присвячений героям Крут – «юним захисникам молоді самостійної Української держави, переважно учням київських гімназій та студентам університету»:

Три сотні їх згоріло в пеклі бою,
 Узятих тисячами на приціл,
 Як тих спартанських вславлених героїв
 Античних легендарних Фермопіл² (Марценюк, 2024, с. 56).

Героїв – підносив, негідників – викривав («Ти» (Марценюк, 2024, с. 83–84); «Забув» (Марценюк, 2024, с. 84)), суспільні хиби – висміював (розділ «Гумор і сатира»). У всіх випадках майстерно знаходив вирази й образи, що викликають емпатію. Погоджуюся із донькою-мовознавицею Л. Павленко (Марценюк) – її батько «Бездоганно відчував Слово, не просто як знаряддя чи одяг думки. Слово для нього було делікатним і точним знаряддям висловити передусім почуття, найтонші порухи душі» (Павленко, 2024, с. 3).

Більшість Марценюкових віршів – то життєрадісний, життєствердний і вдячний гімн. А мудра, лагідна вдача тата і дідуся чи не найповніше виявилася у пізнавально-виховних, динамічних «Віршах для дітей» (розділ восьмий), якими й дорослі читачі замилуються, а змальованому – всміхнуться:

На лужок, на бережок
 Тихо падає сніжок,
 Легкокрилий та лапатий,
 Наче зроблений із вати.
 На вишневий схожий цвіт –
 Все покрив: і двір, і пліт,
 Зарівняв рови глибокі,
 Забілів на вітах слив,
 Поле – он яке широке! –
 Все до краю застелив.
 А на вітродвигуні
 Непомітно снігу, ні!
 Швидко крутиться вітряк –
 Сніг не вчепиться ніяк («Вітряк» (Марценюк, 2024, с. 88));

² Фермопільська битва – героїчна оборона греками 480 р. до н. е. вузького гірського Фермопільського проходу поблизу грецького м. Ламія від вторгнення перської армії царя Ксеркса.

Ще ти небагато намела,
Господицька мила і мала,
Бо не рочки – місяці спливли,
Наробитись не було коли.

Час нав'яже ще годочків лік,
Вступиш ти у двадцять перший вік,
Хай все буде в тебе до пуття –
Вимітай завжди з життя сміття!

(«Господицька» (Марценюк, 2024, с. 90)).

Селянський син, журналіст і поет із честю здолав випробування «сміттям», вдячно пройшов розкошування Чистотою, Любов'ю, Красою. Залишив нащадкам неперебутню творчу спадщину і світлі, вдячні спомини про нього: «Мій тато жив з душею малої дитини» (Павленко, 2024, с. 144); «Минули вже десятки літ, як відійшов у вічність Петро Михайлович Марценюк, а в мене таке відчуття, що він досі є десь поруч. Такий самобутній, цікавий, талановитий» (Хотимчук, 2024, с. 125).

Видання «Прожитого й пережитого» збагачене копіями: газетних публікацій автобіографічних нотаток (від 7 грудня 1993 р. «Коні і люди» (Марценюк, 2024, с. 118–119) та від 24 квітня 1997 р. «Пригадалися два Великодні» – підписана псевдонімом Марко Кошовий (Марценюк, 2024, с. 117), машинопису статті «Дата, непідвладна забуттю. До 50-річчя післявоєнного голодомору» (Марценюк, 2024, с. 120–122), фотографій: особистісних, родинних, із колегами та приятелями (Марценюк, 2024, с. 159–170), листів тата і донечки-школярки (Марценюк, 2024, с. 150–158). Барвисті, зігріті широю взаємною любов'ю поштівки контрастують із сірими бланками «протокола обыска» (Марценюк, 2024, с. 146–147) і «справки» про «освобождение» із «мест заключения МВД» (Марценюк, 2024, с. 148–149). Показово, що в татових засланчих малюнках для донечки кидаються у вічі синьо-жовті кольори: саме такі одяг у хлопчика (Марценюк, 2024, с. 150), пір'ячко у півника (Марценюк, 2024, с. 152).

Назагал «Прожите й пережите» П. Марценюка залишає живе, яскраве враження від знайомства з неординарною, гідною наслідування особистістю, а також – почуття вдячності всім, хто зробив це пізнання можливим.

Доля як долання – так можна стисло схарактеризувати життєтворчість стійкого до суспільних випробувань самобутнього поета Петра Марценюка.

Матеріали збірки «Прожите й пережите» відкривають перспективи дальшого – детальнішого – дослідження її психологізму й поетики. Особливо цікавий аспект – доля і вірші П. Марценюка в історико-літературному контексті 1950–1990-х років.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Лис, В. (2024). Його рядки й доля. В *П. Марценюк, Прожите й пережите: вірші, спогади*. Луцьк: Волиньполіграф.

Мандзюк, Ф. (2024). Прожите і пережите Петра Марценюка. В *П. Марценюк, Прожите й пережите: вірші, спогади*. Луцьк: Волиньполіграф.

Марценюк, П. (2024). *Прожите й пережите: вірші, спогади*. Луцьк: Волиньполіграф.

Павленко (Марценюк), Л. (2024). «Слово про батька». В *П. Марценюк, Прожите й пережите: вірші, спогади*. Луцьк: Волиньполіграф.

Хотимчук, Є. (2024). Такий талановитий і самобутній Петро Марценюк. В *П. Марценюк, Прожите й пережите: вірші, спогади*. Луцьк: Волиньполіграф.

REFERENCES

Lys, V. (2024). *Yoho riadky y dolia*. In *P. Martseniuk, Prozhyte y perezhyte: virshi, spohady*. Lutsk: Volynpolihraf (in Ukrainian).

Mandziuk, F. (2024). *Prozhyte i perezhyte Petra Martseniuka*. In *P. Martseniuk, Prozhyte y perezhyte: virshi, spohady*. Lutsk: Volynpolihraf (in Ukrainian).

Martseniuk, P. (2024). *Prozhyte y perezhyte: virshi, spohady*. Lutsk: Volynpolihraf (in Ukrainian).

Pavlenko (Martseniuk), L. (2024). «Slovo pro batka». In *P. Martseniuk, Prozhyte y perezhyte: virshi, spohady*. Lutsk: Volynpolihraf (in Ukrainian).

Khotymchuk, Ye. (2024). *Takyi talanovytyi i samobutnii Petro Martseniuk*. In *P. Martseniuk, Prozhyte y perezhyte: virshi, spohady*. Lutsk: Volynpolihraf (in Ukrainian).

Oksana NAKHLIK

PhD (Philology), Senior Researcher Fellow

Senior Researcher Fellow of the

I. Franko Institute of the NAS of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2029-8874>

e-mail: nakhlik.O@nas.gov.ua

LITERARY PORTRAIT OF PETRO MARTSENIUK

The article examines the life and work of the Volyn journalist and poet Petro Martseniuk (1923–1999) based on the materials of the supplemented edition of the book «Lived and Experienced» (Lutsk, 2024), which contains his poems and memoirs, photocopies of documents, and memoirs of his colleagues (compiled by his daughter Larysa Pavlenko, a well-known linguist). The researcher traces the dramatic fate of a farmer's son who was exiled to Siberia during the collectivization of 1928–1933 for refusing to join a collective farm, where he disappeared. In 1949, P. Martseniuk, despite being a veteran and having received combat awards, was accused of «nationalism» and exiled to Kolyma. He was released in 1956 at the beginning of the Khrushchev Thaw. He graduated from the Faculty of Journalism at the I. Franko State University of Lviv and worked as a correspondent in Lutsk, was published in the regional and republican press, and his books of essays were edited.

The poetic heritage of P. Martsenyuk is characterized. It has been noted that its most valuable layer consists of autobiographical poems, written in the Kolyma camps (the section «Kolyma Epistles»). The confessional poems are addressed to his mother, wife, daughter, sister, nephews, and friend. He also wrote calendar and landscape lyrics (spring, autumn, and winter images) and calendar and holiday lyrics (for Christmas, Epiphany, New Year, and Koliada). Poetry is imbued with national patriotism and color. The poem «Ukrainian Fermopiles» dedicated to the heroes of Kruty is noteworthy. Humorous and satirical poems on moral themes, educational and dynamic poems for children are skillful and witty. Despite the hard fate of his youth, P. Martsenyuk was later happy as a family man and wrote life-affirming poetry.

Key words: Petro Martsenyuk, autobiographical, landscape, Christmas poetry, lyrics for children, essays, Stalinist repressions, Kolyma camps.

Стаття: надійшла до редакції 14.03.2025

прийнята до друку 19.08.2025